

Latvijas tiesu tulku darba aspekti: aptaujas dati

Helēna Gizeleza, Lana Zariņa

Tulki strādā visdažādākajās vietās – konferencēs, medicīnas un veselības aprūpes iestādēs, kā arī pavadot apmeklētājus no citām valstīm. Tiesu tulka profesija ir nodalīta atsevišķi, un tiesu tulki strādā tiesas zālē, tulkojot tiesas procesus.

Tiesu tulkiem ir jāievēro stingri ētikas un profesionālie standarti. Viņiem ir jābūt augsti kvalificētiem speciālistiem, jo viņiem ir būtiska loma tiesvedībā. No viņu pakalpojumiem ir atkarīgi apsūdzētie, citi lietas dalībnieki, cietušie un liecinieki ar ierobežotām valodas zināšanām. Tiesu tulkiem ir jābūt objektīviem tiesas darbiniekiem, kuru pienākums ir kalpot tiesas procesam.

Saskaņā ar Eiropas juridisko tulku un tulkotāju asociācijas (*EULITA*) profesionālās ētikas kodeksu tiesu tulki izmanto specifiskas tulkošanas metodes (secīgo, sinhrono tulkošanu, čuksttulkošanu, tulkošanu no lapas) atbilstoši prasībām, lai nodrošinātu optimālu starpkultūru komunikāciju juridiskajā vidē.

Tiesas tulki nedrīkst uzņemties uzdevumu, kura veikšanai viņiem trūkst kompetenču (attiecībā uz valodu vai tēmu) vai kuru viņi nespēj pienācīgi izpildīt (piemēram, tāpēc, ka trūkst laika, lai sagatavotos uzdevumam).

Saskaņā ar LR Civilprocesa likuma 13. pantu lietas dalībniekiem, kuri lietā saņem valsts nodrošināto juridisko palīdzību vai ir atbrīvoti no tiesas izdevumu samaksas, tiesa nodrošina tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un piedalīties procesuālajās darbībās, izmantojot tulka palīdzību, ja viņi nepārvalda tiesvedības valodu.

Administratīvajā procesā saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 110. panta 4. daļu procesa dalībniekam, kurš neprot tiesvedības valodu, izņemot juridiskās personas pārstāvi, tiesa nodrošina tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un piedalīties procesuālajās darbībās ar tulka palīdzību. Saskaņā ar APL 110. panta 5. daļu tiesa pēc sava ieskata var nodrošināt tulku arī juridiskajai personai.

Kriminālprocesā personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, cietušajam un viņa pārstāvim, lieciniekam, speciālistam, ekspertam, revidentam, kā arī citām personām, kuras procesa virzītājs iesaistījis kriminālprocesā, ja tās neprot valsts valodu, procesuālo darbību veikšanas laikā ir tiesības lietot valodu, kuru šīs personas prot, un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs. Pirmstiesas procesā izmeklēšanas tiesnesim vai tiesai piekritīgu jautājumu izlemšanā tulka piedalīšanos nodrošina izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 11. panta 2. daļu.

Šobrīd Latvijas tiesās ir 85 tulku štata vietas, kuri tulko latviešu–krievu valodu kombinācijā. Citu valodu pārvaldoši tulki tiek meklēti ārpalpojuma. (Studente, 2021) Latviešu–krievu valodas tulkus kā ārpalpojumu sniedzējus izmanto dažas Latvijas tiesas. Štata tulki saņem algu, savukārt par ārpalpojumiem (citām valodām) tiek organizēts pakalpojuma iepirkums, kurā ir noteiktas pakalpojuma/tulkošanas cenas, kas atkarīgas no valodas un steidzamības. (Studente, 2021)

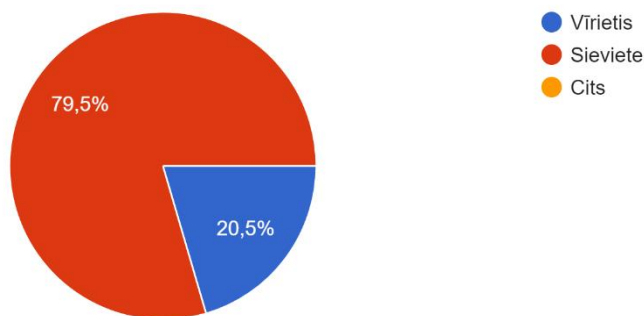
Lai apzinātu pašreizējo situāciju tiesu tulkošanas jomā un noskaidrotu izaicinājumus, ar kuriem savā darbā saskaras tiesu tulki, Latvijas Tulku un tulkotāju biedrība (LTTB) 2022. gadā veica tiesu tulku un tulkotāju aptauju. Aptauja tika veikta, izmantojot *Google* diskā izvietotu anketu. LTTB nosūtīja uzaicinājumu piedalīties aptaujā saviem biedriem, publicēja paziņojumu savā tīmekļa vietnē www.lttb.lv un savā *Facebook* lapā, kā arī uzrunāja tiesu štata tulkus. Aptauja tika veikta no 2022. gada 12. janvāra līdz 2022. gada 21. februārim. Aptaujā piedalījās 44 respondenti.

Aptaujas anketa sastāv no vairākām sadaļām. Sadaļā par demogrāfiskajiem datiem tika iekļauti jautājumi par respondentu dzimumu un vecumu.

Dati par dzimumu atspoguļo feminizācijas tendenci, kas vērojama tulkošanas nozarē ne tikai Latvijā, bet arī ārzemēs: gandrīz 80 % respondentu ir sievietes.

4. Kāds ir Jūsu dzimums?

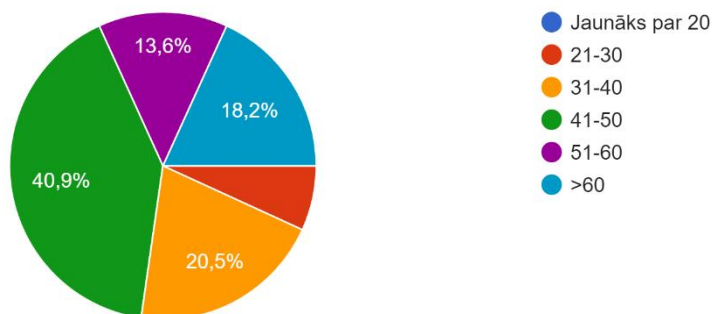
44 atbildes

No atbildēm par vecumu var secināt, ka lielākā respondentu grupa ir vecumā no 41 līdz 50 gadiem (40,9 %), divas nākamās grupas ir no 31 līdz 40 gadiem (20,5 %) un virs 60 gadiem (18,2 %).

3. Kāds ir Jūsu vecums?

44 atbildes

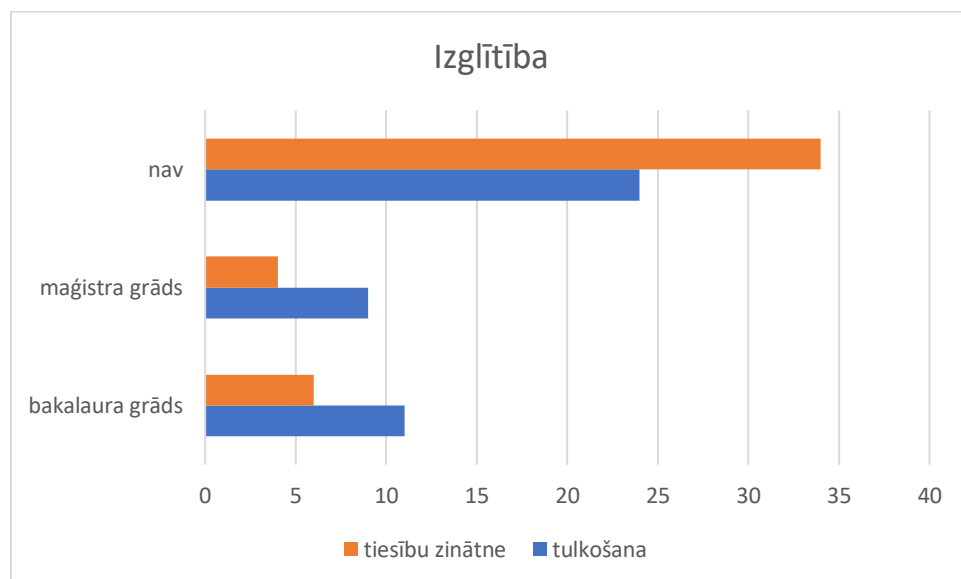

Kaut gan lielākā daļa respondentu (72,7 %) ir vecumā no 40 līdz 60+ gadiem, atbildot uz jautājumu “Cik ilgi Jūs strādājat par tiesu tulku?”, lielākās respondentu grupas atbildēja “6–10 gadi” (33 %), “3–5 gadi” (24 %) un “11–15 gadi” (19 %). Mazāk respondentu norādīja “mazāk par 2 gadiem” (12 %) un “16–11 gadi” (10 %).

Šīs atbildes atšķiras no respondentu atbildēm uz jautājumu par kopējo darba pieredzi kā tulkam/tulkotājam: 25 % respondentu norādīja darba pieredzi “21–30 gadi”, vienāds respondentu skaits – 20,5 % – atzīmēja variantus “6–10 gadi”, “11–15 gadi” un “16–20 gadi”. 11 % respondentu strādā par tulku/tulkotāju vairāk par 30 gadiem, un 2,3 % – 3–5 gadus. Neviens respondents neizvēlējās variantu “mazāk par 2 gadiem”.

Aptaujā tika iekļauts jautājums par nodarbinātības veidu. 29,5 % respondentu norādīja, ka strādā kā štata tulki/tulkotāji, bet 70,5 % – kā līgumtulki/līgumtulkotāji, sniedzot ārpakalpojumus. Attiecībā uz darba stāžu štata tulkus var sadalīt trīs vienādās grupas: “3–6 gadi” (4 respondenti), “8–10 gadi” (4) un “14–20 gadi” (4).

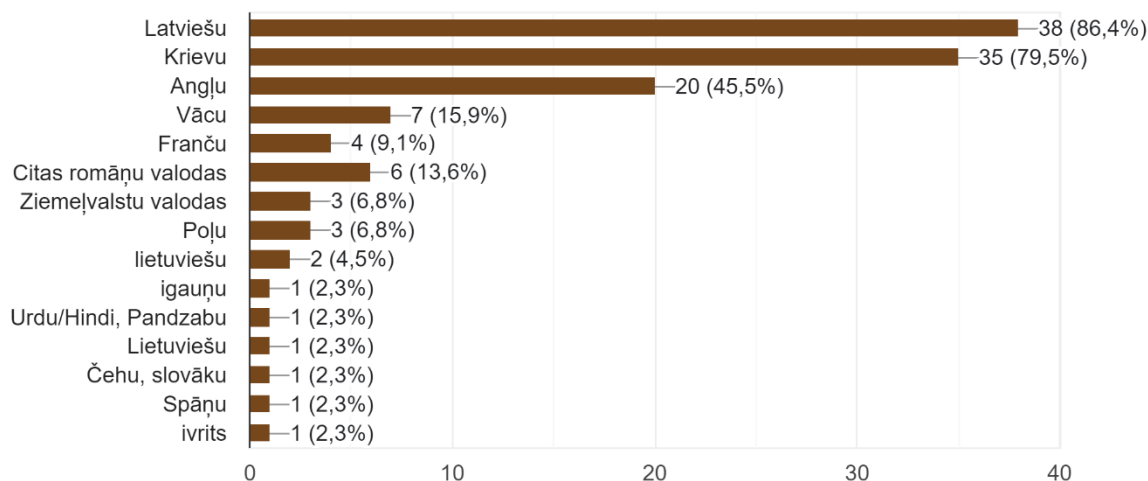
Tulkošana ir sarežģīts un darbietilpīgs intelektuālā darba veids, kurā ir ārkārtīgi augsts kļūdu risks, tāpēc tulka sagatavotībai darbam ir liela nozīme. Aptaujā tika iekļauti jautājumi par tulku/tulkotāju izglītību. Izglītība tulkošanā ir 20 % respondentu: bakalaura grāds 11 respondentiem, bet maģistra grāds – 9 respondentiem, bet izglītība tiesību zinātnē ir 22 % respondentu: bakalaura grāds vai 1. līmeņa izglītība 6 respondentiem, maģistra grāds – 4.

Savā darbā tulks/tulkotājs izmanto vismaz divas valodas. Aptaujā tika iekļauts jautājums par darba valodām. Izplatītākās darba valodas bija latviešu (86,4 %), krievu (79,5 %) un angļu (45,5 %) valoda.

8. Kādas ir Jūsu darba valodas?

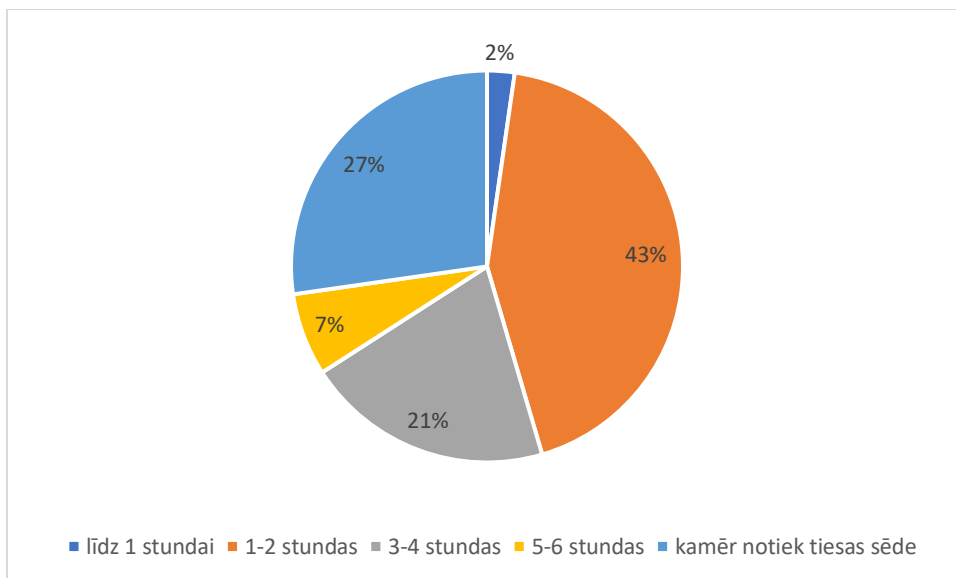
44 atbildes

Viena no aptaujas sadaļām bija veltīta izaicinājumiem tulku/tulkotāju darbā. Atbildot uz jautājumu “Ar kādām grūtībām Jūs saskaraties, veicot mutisko tulkošanu tiesā?”, respondenti visbiežāk norādīja sliktu skaņas kvalitāti, ja sēde notiek videokonferences režīmā (61,4 %), un procesa dalībnieku ātru runas tempu (61,4 %). 52 % kā izaicinājumu atzīmēja nespēju iepriekš sagatavoties tiesas sēdes tulkošanai.

Kvalitatīvs tulkojums tiesas procesā nav iespējams, ja tulkam/tulkotājam nav zināšanu par likumdošanas pamatiem. Bieži vien ir nepieciešamas speciālas zināšanas citās nozarēs (piemēram, kad ir jātulko tiesu medicīniskās ekspertīzes slēdziens). Nav iespējams veikt precīzu tulkojumu, ja tulka/tulkotāja zināšanas neļauj tulkojamo saturu pilnībā saprast. Daudzi respondenti norādīja, ka grūtības sagādā citu nozaru terminoloģija (29,5 %) un juridiskā terminoloģija (25 %).

31,8 % respondentu atzīmēja, ka grūtības sagādā ilgstoša tulkošana bez pārtraukumiem. Atbildot uz jautājumu “Cik ilgi Jūs tulkojat bez pārtraukuma?”, ievērojama daļa respondentu (43 %) norādīja “1–2 stundas”, otrā lielāka grupa (27 %) tulko tik ilgi, cik nepieciešams, kamēr notiek tiesas sēde.

Viens no aptaujas mērķiem bija noskaidrot tulku/tulkotāju darba apstākļus, tāpēc aptaujā bija iekļauts jautājums “Vai, Jūsaprāt, tulka darba vieta tiesā ir labiekārtota tulkojuma veikšanai? Ja atbilde ir “nē”, kas būtu jāuzlabo?”. 35 % respondentu ir apmierināti ar darba apstākļiem, norādot, ka “bija viss nepieciešamais”, “darba vieta ir labiekārtota”, ”nav iebildumu”. 31 % izteica vispārēju neapmierinātību ar darba apstākļiem un darba vietas aprīkojumu un tā trūkumu. 23 % respondentu izteica neapmierinātību ar aprīkojumu, skaņu, tulkošanas kabīnes nepieejamību, bet 30 % respondentu norādīja, ka tiesu zālē nav vietas tulkam, nav vietas pierakstiem, nav krēsla / ir cieti krēsli.

Analizējot tiesu štata tulku (13 respondenti) atbildes uz šo jautājumu, var secināt, ka puse respondentu (7) ir apmierināta ar darba apstākļiem, ko var izskaidrot ar to, ka štata tulku/tulkotāju darba vieta ir iekārtota atsevišķā telpā, ar galdus, datorkrēslus un datoru rakstisko tulkojumu veikšanai. Štata tulki arī norādīja, ka būtu jāuzlabo darba apstākļi mutisko tulkojumu veikšanai: sēdvietas tulkam (1), aprīkojums un mikrofonu (3) u. c.

Covid-19 pandēmijas laikā daudzas tiesas sēdes tika rīkotas videokonferences režīmā. Kriminālprocesa likuma 140. pantā “Procesuālās darbības veikšana, izmantojot tehniskos līdzekļus” noteikts normatīvais regulējums kriminālprocesuālo darbību veikšanai, izmantojot tehniskos līdzekļus, tas ir, telefonkonferenci vai videokonferenci. Saistībā ar Covid-19 pandēmiju šādas kārtības izmantošana iztiesāšanā, vienlaikus noskaidrojot procesa dalībnieku viedokli un tehniskā nodrošinājuma iespējas, kļuva pilnīgi pašsaprotama, ļaujot lietām daļēji vai pat pilnā apmērā izskatīt, ievērojot fiziskās distancēšanas prasības. (Rusanovs, Lielbriede, 2022)

Pēc pandēmijas beigām saglabājās iespēja piedalīties tiesas sēdē, pieslēdzoties attālināti *Microsoft Teams* vai *Cisco Webex* videokonferencē, bet šī iespēja ir nodrošināta tikai personām, kas videokonferencēs piedalās, atrodoties Latvijas Republikas teritorijā: “Kriminālprocesa likuma 140. panta 7.¹ daļā noteikto kārtību iespējams piemērot tikai tad, ja procesuālā darbība tiek veikta Latvijas Republikas jurisdikcijā.” (04.11.2021. Senāta lēmums) Ņemot vērā šos apstākļus, aptaujā tika iekļauts jautājums “Ar kādām grūtībām Jūs saskaraties, tulkojot tiesas sēdi videokonferences režīmā?”.

Vairāk nekā puse respondentu (54,5 %) kā galveno grūtību nosauca skaņas kvalitāti videokonferences laikā. Divas citas izplatītākās problēmas bija aprīkojuma trūkums (6,8 %) un iemaņu trūkums (6,8 %). 13,6 % norādīja, ka nav tulkojuši tiesas sēdes videokonferences režīmā.

Aptaujas nobeigumā tika uzdots jautājums par to, kā varētu uzlabot tiesu tulku darba apstākļus. Respondentu atbildes var sadalīt vairākās grupās. Būtu nepieciešams nodrošināt pienācīgu aprīkojumu, labu skaņas kvalitāti un piemērotus darba apstākļus. Būtu lietderīgi veicināt izpratni par tulka darbu, informēt lietas dalībniekus un tiesnešus par tulka darba aspektiem, palīdzēt viņiem saprast, ka tulks nav traucēklis.

Tulkam būtu noderīgi saņemt informāciju par tiesas procesu un saistītos materiālus, lai sagatavotos tiesas sēdei. Nepieciešams arī organizēt tulku kvalifikācijas celšanu, praksi un apmācību.

9 % respondentu ir apmierināti ar darba apstākļiem un norāda, ka uzlabojumi nav nepieciešami.

Aptaujas rezultāti norāda uz nepieciešamību uzlabot tiesu tulku darba apstākļus, kas, savukārt, veicinās tulkošanas kvalitātes paaugstināšanos. Būtu lietderīgi piedāvāt tiesu tulkiem iespēju paaugstināt kvalifikāciju un apmeklēt profesionālās pilnveides kursus un seminārus.

Literatūras saraksts

EULITA Code of Professional Ethics. <https://www.eulita.eu/wp-content/uploads/files/EULITA-code-London-e.pdf>

LR Administratīvā procesa likums. <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums>

LR Civilprocesa likums. <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>

LR Kriminālprocesa likums. <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>

Rusanovs E., Lielbriede G. Par Kriminālprocesa likuma 140. panta 7.¹ daļas interpretācijas rezultāta konstitucionalitāti. Jurista vārds, 2022. gada 27. septembris, Nr. 39 (1253)

Senāta Krimināllietu departamenta senatoru kopsapulces lēmums, Rīga, 2021. gada 4. novembris. <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/senatoru-kopsapulcu-lemumi/kriminallietu-departaments>

Studente Laura. Kādos gadījumos tiesvedībā pienākas bezmaksas tulks. LVportals, 23.09.2021. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/332709-kados-gadījumos-tiesvediba-pienakas-bezmaksas-tulks-2021>